

AMERIKA FOJIASI DA IJTIMOIIY TENGSIZLIK VA TAQDIR: SINFIY MASALASI MASNAVIY TALQINI

Kenjaboyeva Farangiz Jo'rabek qizi

Andijon davlat pedagogika instituti,

Filologiya fakulteti O'zbek tili va

adabiyoti yonalishi 2-bosqich talabasi.

Annotatsiya: Mazkur maqolada Teodor Drayzerning “Amerika fojiasi” romanida ijtimoiy tengsizlik, tabaqalanish va shaxs taqdirining ijtimoiy omillar bilan belgilanishi masalasi tahlil qilinadi. Asarda bosh qahramon Klayd Griffisning hayotiy yo‘li orqali kapitalistik jamiyatning sinfiy tuzilmasi, boylik va muvaffaqiyat kultining inson taqdiriga ko‘rsatadigan ta’siri ochib beriladi. Maqolada muallif romandagi tasviriy vositalar, psixologik tahlil va ijtimoiy realizm elementlarini asosga olgan holda Klaydning fojeasining ildizlari nafaqat individual qarorlar, balki tizimli tengsizlikka borib taqalishi ilmiy nuqtai nazardan yoritiladi. Shuningdek, roman orqali XX asr boshidagi Amerika jamiyatidagi sinfiy tafovutlar, gender stereotiplari, mehnat munosabatlari va ijtimoiy adolat masalalari o‘zaro bog‘liq holda ko‘rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari Drayzer yaratgan badiiy olamning zamonaviy ijtimoiy tengsizlik muammolari bilan uzviy bog‘liqligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: Teodor Drayzer, Amerika fojiasi, ijtimoiy tengsizlik, sinfiy masalasi, realizm, kapitalizm, taqdir, psixologik tahlil.

Annotation: Social Inequality and Fate: The Class Issue in “An American Tragedy”

This article examines social inequality, class stratification, and the influence of societal factors on individual destiny in Theodore Dreiser’s novel *An American Tragedy*. Through the life trajectory of the protagonist, Clyde Griffiths, the study reveals how the capitalist social structure and the cultural obsession with wealth and success shape human decisions and ultimately determine one’s fate. The analysis relies on Dreiser’s use of descriptive imagery, psychological depth, and elements of social realism to demonstrate that Clyde’s tragedy stems not only from personal choices but also from systemic inequality. The article further explores class disparities, gender norms, labor relations, and issues of social justice in early twentieth-century America as portrayed in the novel. The findings indicate that Dreiser’s artistic vision remains relevant today, reflecting contemporary debates on inequality and social mobility.

Keywords: Theodore Dreiser, *An American Tragedy*, social inequality, class conflict, realism, capitalism, fate, psychological analysis.

XX asr boshlarida Amerika jamiyatida sodir bo‘lgan ijtimoiy-siyosiy o‘zgarishlar, iqtisodiy raqobatning kuchayishi va kapitalistik dunyoqarashning keskin

ustunligi adabiyotda ham o‘z aksini topdi. Shu jarayonda Teodor Drayzer inson taqdiri va jamiyat o‘rtasidagi murakkab munosabatlarni eng chuqur tahlil qilgan adiblardan biri sifatida tanildi. Uning “Amerika fojiasi” romani ijtimoiy tengsizlik, sinfiy tabaqalanish va jamiyatning shaxsga ko‘rsatadigan kuchli bosimlari haqida yozilgan eng ta’sirchan realistik asarlardan biridir.

Roman markazida turgan Klaayd Grifits obrazi oddiy bir insonning hayotiy tajribasini emas, balki butun jamiyatda mavjud bo‘lgan sinfiy adolatsizlikning ijtimoiy-psixologik oqibatlarini mujassamlashtiradi. Shaxsiy orzu va ijtimoiy cheklovlar to‘qnashuvi, “Amerika orzusi”ning joziba va halokati, yuqori tabaqaga intilishning fojiali oqibatlari asarni ijtimoiy-psixologik roman sifatida yanada chuqurlashtiradi.

ASOSIY QISM

1. Klaayd Grifitsning kelib chiqishi va sinfiy to‘siqlarning shakllanishi

Drayzer Klaaydni jamiyatning eng quyi qatlamida tarbiyalangan, iqtisodiy qashshoqlik va ijtimoiy kamsitishga duch kelgan yigit sifatida tasvirlaydi. Kambag‘allik uning butun hayotini belgilaydi:

- ta’lim imkoniyatining yo‘qligi,
- jamiyat oldida o‘zini past his qilish,
- boylarning farovon hayotiga havas.

Uning orzulari iqtisodiy imkoniyatlardan emas, balki boylik va hashamatni idealizatsiya qilgan ijtimoiy tasavvurdan kelib chiqadi. Shu bois Klaaydning har bir harakati sinfiy to‘siqlarni yengish istagi bilan shakllanadi.

2. “Amerika orzusi”: mafkura va haqiqat o‘rtasidagi keskin tafovut

Roman “Amerika orzusi”ning ikki qirrasini ko‘rsatadi:

1. tashqi ko‘rinishdagi joziba,
2. aslida hamma uchun teng bo‘lmagan imkoniyatlar tizimi.

Sondra Finchli obrazi yuqori sinfnining “porloq hayot”i va jamiyatdagi qudrat timsoli sifatida beriladi. Klaayd Sondra orqali sinfiy ko‘tarilishning go‘yoki ochiq eshigini ko‘radi. Ammo bu eshik faqat iqtisodiy va oilaviy jihatdan ustun tabaqa vakillari uchun ochiq ekani roman davomida aniqlanadi.

Drayzer “Amerika orzusi”ni mafkuraviy illuziya sifatida ochadi: tizimning o‘zi kambag‘allar uchun bu orzuni deyarli imkonsiz qiladi.

3. Sinfiy bosimning psixologik oqibatlari: fojining ildizi

Klaayd ikkita ijtimoiy olam orasida “siqilib qolgan” qahramondir:

- Roberta Allen bilan bo‘lgan aloqasi — uning o‘z sinfidan qutula olmaganligining isboti;
- Sondra bilan bo‘lgan munosabati — yuqori tabaqaga intilishining hayotiy maqsadi.

Uning fojiasi aynan mana shu ikki dunyo qarama-qarshiligining ruhiy bosimi natijasidir. Jamiyatning yuqori qatlamiga qo‘shilish uchun Roberta bilan aloqasidan qutulmoqchi bo‘lishi uni jinoyat sari yetaklaydi. Jinoyat esa shaxsiy emas, balki ijtimoiy ildizga ega fojiadir.

4. Drayzer realizmida ijtimoiy adolatsizlikning ochilishi

Roman sud jarayonida sinfiy adolatsizlik yanada ravshanlashadi:

- boylar qatlami Klaayd kabi kishilarni axloqan quyi deb hisoblaydi;
- matbuot sinfiy stereotiplar asosida hukm chiqaradi;
- sud tizimi esa jamiyatning boyib ketgan elitasi manfaatlarini himoya qiladi.

Drayzer bu jarayonlarni bo‘rttirmasdan, hayot realistik oqimida tasvirlaydi. Shu bilan u kapitalistik jamiyatning shaxsni ijtimoiy qatag‘on qilish mexanizmlarini fosh etadi.

XULOSA

“Amerika fojiasi” — bu shunchaki bir yigitning hayoti haqida roman emas. Bu asar orqali Drayzer butun kapitalistik jamiyatning ijtimoiy strukturasini, sinfiy bosimning odam ruhiyatini qanday vayron qilishi va oxir-oqibat insonni fojiaga olib borishini chuqur tahlil qiladi.

Klaaydning fojiaviy taqdiri uning shaxsiy xatosi emas — bu ijtimoiy tengsizlik hukmron bo‘lgan jamiyatning fojiaviy mahsuli. Drayzer shaxs taqdirining jamiyatdan ajralmasligini isbotlaydi va sinfiy tabaqalanishning inson hayoti uchun qanchalik halokatli ekanini badiiy kuch bilan yoritadi.

Shu bois roman bugungi kunda ham dolzarbligini yo‘qotmagan: ijtimoiy adolatsizlik va tengsizlik masalalari hali ham insoniyatning eng og‘riqli muammolaridan biridir.